

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**KVALITETA, ZADOVOLJSTVO I STABILNOST VEZE KOD BRAČNIH I
IZVANBRAČNIH PAROVA**
Diplomski rad

Iva Lukačić

Mentor: Dr.sc. Meri Tadinac, red. prof.

Zagreb, 2007.

SADRŽAJ

Uvod	4
Cilj	9
Problemi	9
Metodologija	10
<i>Postupak</i>	10
<i>Instrumenti</i>	10
<i>Sudionici</i>	12
Rezultati.....	13
Rasprava	19
Zaključak	29
Literatura	30

Kvaliteta, zadovoljstvo i stabilnost veze kod bračnih i izvanbračnih parova

Relationship quality, satisfaction and stability in married and cohabiting couples

Iva Lukačić

SAŽETAK

Mnogi se ljubavni parovi odluče vjenčati. S druge strane, zajednički život ljubavnih parova bez sklopljenog braka (kohabitacija) sve je popularnija pojava u mnogim zemljama svijeta, a prisutna je i u Hrvatskoj. Tako postaje važno znanstveno proučavati ovakve pojave, pogotovo u Hrvatskoj gdje su takva istraživanja malobrojna. Cilj ovog rada bio je ispitati postoje li *spolne razlike* u doživljaju kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti veze, kao i usporediti doživljaj kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti *veze obzirom na vrstu životne zajednice* tj. kod bračnih parova koji prije braka nisu živjeli zajedno, bračnih parova koji su prije braka živjeli zajedno i među ljubavnim parovima koji žive zajedno, a nisu u braku. Podaci su prikupljeni u opsežnom terenskom istraživanju odraslih ljubavnih parova. Statistička analiza je provedena na ukupno 402 ispitana para. Rezultati pokazuju da postoje spolne razlike u doživljaju zadovoljstva odnosno, da su muškarci u odnosu na žene značajno zadovoljniji u vezi, dok kod doživljaja stabilnosti nema spolnih razlika. Nadalje, pokazalo se da kod muškaraca ne postoji značajna razlika u percepciji kvalitete i zadovoljstva obzirom na vrstu životne zajednice u kojoj se nalaze tj. da li su u braku ili ne. I muškarci i žene koji žive zajedno bez sklopljenog braka procjenjuju svoju vezu nestabilnijom u odnosu na one u braku. U radu se raspravlja o mogućim objašnjenjima ovih rezultata.

ABSTRACT

Many romantically involved couples decide to get married. On the other hand, living together without getting married (cohabitation) is a popular phenomenon in many countries around the world, and is also present in Croatia. Thus, it is getting important to scientifically study these phenomena, especially in Croatia, where studies on these topics are quite rare. The aim of this study was to examine whether there were gender differences in perception of relationship quality, satisfaction and stability and also to compare the perception of relationship quality, satisfaction and stability in relation to the kind of relationship i.e. to compare married couples who did not cohabit before marriage, married couples who cohabited before marriage and currently cohabiting couples. Data have been collected in an extensive field study of adult couples and statistical analysis has been made on 402 examined couples. Results show that there are gender differences in perception of satisfaction, i.e. that men are significantly more satisfied in relationship than women. At the same time there were no significant gender differences in relationship stability. Further, it was shown that among men there were no significant differences in perception of relationship quality and satisfaction in relation to the kind of relationship they are living in, i.e. whether they are married or not. Also, men and women who are currently cohabiting consider their relationship more unstable than those who are married. Possible explanations for these findings are discussed.

KLJUČNE RIJEČI: brak; kohabitacija; kvaliteta veze, zadovoljstvo vezom, stabilnost veze

KEYWORDS: marriage; cohabitation; relationship quality; relationship satisfaction; relationship stability

Uvod

„*Volimo se. Trebamo li se vjenčati ili ..?*“

Brak predstavlja životnu zajednicu koju društvo i/ili vjerska zajednica formalno priznaje, dok je kohabitacija zajednički intimni život heteroseksualnih partnera bez građanske i/ili crkvene registracije (Seltzer, 2000, prema Obradović i Čudina-Obradović, 2006). Razumijevanje kohabitacije je od posebnog značaja danas kada kohabitacija postaje sve popularniji način života. Kod oko polovice parova kohabitacija traje oko 2 godine, a potom završi bilo vjenčanjem bilo raskidom veze. U većini slučajeva kohabitacija sadrži mnogo značajki braka. Uključuje dijeljenje životnog prostora i osobnih resursa, isključuje intimne veze s drugima, a može uključivati i zajedničku djecu (prema Brown i Booth, 1996).

Prema definicijama pojmova službene statistike Hrvatskog Državnog zavoda za statistiku, *bračnom zajednicom* se smatra svaka zajednica za koju je izjavljeno da je sklopila brak pred tijelima ovlaštenim za sklapanje braka, dok se *izvanbračnom zajednicom* smatra svaka zajednica muškarca i žene koji imaju isto prebivalište i žive u istom kućanstvu, a izjavili su da nisu sklopili brak pred tijelima koja su ovlaštena za sklapanje braka“ (Akrap, Gelo i Čipin, 2005). Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, stanje u Hrvatskoj u demografskom kontekstu karakteriziraju procesi koji se odražavaju u porastu udjela neoženjenih/neudanih, odnosno u sve manjem broju sklopljenih brakova, sve kasnijem stupanju u brak te postupnim porastom stope razvoda. Tako je na primjer ukupan broj sklopljenih brakova u razdoblju od 1991.-2001. godine za 38% manji od broja sklopljenih brakova u razdoblju 1951.-1961.godine, dok je prosječna dob nevjeste pri sklapanju prvog braka s 22,3 godine 1980. godine porasla na 26, 1 godine 2004. godine, a prosječna dob ženika s 25,7 na 29,1 godine (prema Akrap i sur., 2005). Što se tiče stope razvoda, u Hrvatskoj je 1985. godine bilo 17.4 razvedenih na 100 sklopljenih brakova, dok su 2001. godine bila 22 razvedena braka na 100 sklopljenih brakova (Obradović i Čudina-Obradović, 2006). Dakle, u Hrvatskoj se razvrgne otprilike svaki peti brak.

Obzirom na ovakve trendove postavlja se pitanje je li brak zastarjela institucija. U usporednom istraživanju vrijednosti u 32 europske zemlje, pa i u Hrvatskoj, istraživač Baloban i suradnici (2005) izvještavaju kako se većina građana u trideset i tri europske

zemlje ne slaže s tvrdnjom da je brak zastarjela institucija. Neke od zemalja s najvećim postotkom neslaganja s tvrdnjom, tj. onih koji smatraju da brak kao institucija nije zastario, su Turska (93,2%), Island (89,2%), Poljska (86,8%), Češka (83,6%) i Hrvatska (87,3%). Među zemlje s najvećim stupanjem slaganja s tvrdnjom o zastarjelosti braka spadaju Francuska (34,3%), Belgija (29,7%) i Slovenija (25,4%). U isto vrijeme u porastu je kohabitacija tj. zajednički život intimnih heteroseksualnih partnera bez sklopljenog braka. Tako se primjerice u SAD-u učestalost kohabitacije dramatično povećala s 500 000 parova 1970. godine (Brown, Sanchez, Nock, 2006) na 4.6 milijuna izvanbračnih domaćinstava 2003. godine (Seltzer, 2004). U Kanadi je kohabitacija nešto manje zastupljena nego u SAD-u, ali je vrlo visoka u francuskom dijelu Kanade, Quebecu. Tako je devedesetih godina prošlog stoljeća u Quebecu 80% žena prije stupanja u brak živjelo u kohabitaciji (Seltzer, 2004). U Europi se stanje uvelike razlikuje u pojedinim zemljama. U Švedskoj u dobi između 30 i 39 godina kohabituje oko 48% muškaraca i žena, u Finskoj 38%, u Danskoj 33%, u Francuskoj 31%, dok je kohabitacija najmanje zastupljena u Portugalu s 9% i Grčkoj s 8% kohabitanata u toj dobi (prema Kiernan, 2004).

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, u Hrvatskoj je u izvanbračnim zajednicama živjelo ukupno 64.272 žena i muškaraca. Podaci o izvanbračnim zajednicama nisu prikupljeni ni ranije ni kasnije, pa se ne može govoriti o trendu kretanja ovog fenomena u Hrvatskoj (Državni zavod za statistiku, 2004). Ipak, može se zaključiti da po zastupljenosti ovog oblika životne zajednice Hrvatska spada u samo dno europske statistike.

Kohabitanje je obično kratkotrajno. Polovica takvih zajednica ne traje ni godinu dana, bilo zato što partneri sklope brak ili ustanove da ne mogu živjeti zajedno (Bumpass i Lu, 2000, prema Obradović i Čudina-Obradović, 2006). Tako kohabitacija često služi kao uvod u brak, budući oko 75% kohabitanata izvještava da se namjeravaju vjenčati sa svojim sadašnjim partnerima te da je glavni razlog njihovog zajedničkog života „testiranje njihove veze kao održive u braku“ (Brown i Booth, 1996). Međutim, usprkos popularnoj naizgled intuitivnoj i samo po sebi razumljivoj pretpostavci da je zajednički život prije braka dobar način pripreme za uspješan brak, odnosno za izbjegavanje kasnijeg razvoda, istraživanja konzistentno pokazuju da je predbračna kohabitacija povezana s manjom bračnom kvalitetom i povećanom bračnom

nestabilnošću, te povećanim stopama razvoda (Bennett, Blanc i Bloom, 1988; DeMaris i Rao 1992; Thomson i Colella 1992; De Maris i MacDonald 1993; Dush, Cohan i Amato, 2003; Teachman 2003; Brown i sur., 2005). Zanimljivo je da su pronađeni učinci o manjoj bračnoj kvaliteti, manjoj predanosti instituciji braka i izraženijim individualističkim pogledima na brak (samo kod žena) i većoj vjerojatnosti razvoda bili općenito jači za one bračne parove koji su prije braka živjeli zajedno dulje vrijeme (Thomson i Colella, 1992).

Također, u longitudinalnom istraživanju interpersonalne predanosti para, obzirom na prisutnost ili odsutnost predbračne kohabitacije, Rhoades, Stanley i Markman (2006) su dobili da su muškarci koji su živjeli sa svojim ženama prije zaruka bili svojim ženama manje predani u odnosu na muškarce koji su živjeli sa svojim sadašnjim ženama tek nakon zaruka ili tek u braku. Nadalje, takvi muškarci su bili manje predani svojim ženama nego što su žene bile predane njima. Takve asimetrije u predanosti su bile detektirane prije braka i u prvim godinama braka. Teachman (2003) je dobio rezultate koji govore da predbračni spolni odnosi i predbračna kohabitacija žena samo s kasnijim bračnim partnerom nisu značajno povezani s razvodom. No, uključenost u jednu ili obje navedene stvari s prijašnjim partnerom, koji im nije sadašnji bračni partner, kod žena je pozitivno povezana s razvodom.

Učinkom predbračnog zajedničkog života (eng. „*cohabitation effect*”, prema Cohan i Kleinbaum, 2002) naziva se učinak prema kojem parovi koji su živjeli zajedno prije braka kasnije imaju manju bračnu stabilnost od onih koji nisu živjeli zajedno. Njime su se bavila mnoga istraživanja. Tako je primjerice u Sjevernoj Americi i Velikoj Britaniji dobiveno da su brakovi sklopljeni nakon predbračnog zajedničkog života manje stabilni nego brakovi sklopljeni bez prethodne kohabitacije, dok se u Francuskoj i Njemačkoj nije pokazao nepovoljan utjecaj prethodnog kohabitiranja na bračnu stabilnost (Berrington i Daimond, 1999; Bumpass i Lu 2000; Brien i Waite, 1995; Leridon, 1990; Brien i sur., 1995, prema Obradović i Čudina-Obradović, 2006). Ovakvi nalazi upućuju na moguću važnost socijalnih uvjeta i društvenog odnosa prema pojavi kohabitacije. Ranija su istraživanja ukazivala na to da bi učinak zajedničkog predbračnog života mogao biti manji među mlađim kohortama (Schoen, 1992.), no novija istraživanja pokazuju da ne postoji razlika u tom učinku između dvije bračne kohorte, mlađe i starije (Dush i sur., 2003).

Određenje i mjerenje bračne kvalitete

Bračna kvaliteta se u socijalnoj psihologiji određuje na različite načine. Prema starijim stajalištima, bračna kvaliteta definirana je isključivo kao *zadovoljstvo* partnera u braku, odnosno kao subjektivan osjećaj sreće, zadovoljstva i užitka koji doživljava partner kad uzima u obzir sveukupnu vezu (Hawkins, 1968). Obično se zadovoljstvo u vezi mjeri pomoću tvrdnje koja glasi „Sve u svemu, koliko ste zadovoljni svojim brakom/vezom ili bračnim/partnerskim odnosima“ (prema Obradović i Čudina-Obradović, 2006). Naizgled, mjerenje na temelju jednog pitanja nije pouzdano. Međutim, rezultati istraživanja u kojima su autori usporedno primijenili višestruko mjerenje bračne kvalitete i mjerenje samo jednim pitanjem pokazuju visoku povezanost između rezultata dobivenih tim dvjema metodama (Spanier, 1976, prema Obradović i Čudina-Obradović, 2006).

Kasnije je Spanier (1976, prema Obradović i Čudina-Obradović, 2006) definirao bračnu kvalitetu kao *međusobnu prilagodbu* bračnih partnera te konstruirao i najpoznatiju ljestvicu za njezino mjerenje nazvanu *prilagodba u dijadi* (*Dyadic Adjustment Scale* - DAS). Danas se ljestvica rabi kao prilagođena ljestvica za mjerenja sklada u dijadi (ADAS), a sastoji se od 14 tvrdnji, visoko je pouzdana te mjeri zadovoljstvo u braku, slaganje partnera i bračnu čvrstoću ili koheziju.

Prema pristupu koji objedinjuje prva dva navedena pristupa, a središte mu je percepcija odnosno procjena partnera, bračna kvaliteta se definira kao *procjena kvalitete partnerskih odnosa*. Prema ovom shvaćanju bračna kvaliteta je širi pojam koji obuhvaća i prilagodbu, ali uključuje i druge pojmove kao što su zadovoljstvo i sreća. To je višedimenzionalni pojam, a supružnici procjenjuju koliko su zadovoljni partnerskim odnosima na svakoj od dimenzija. Među ljestvicama koje mjere sveukupnu bračnu kvalitetu najpoznatiji je indeks bračne kvalitete (*Quality Marriage Index*, Norton, 1983). Ljestvica se sastoji od 6 tvrdnji, a svojstvena joj je visoka pouzdanost i valjanost.

Određenje stabilnosti veze

Bračna stabilnost ili stabilnost veze može se definirati kao veća ili manja vjerojatnost razvoda ili raskida u percepciji jednog ili obaju partnera (prema Obradović i Čudina-Obradović, 2006). Psihološki gledano, razvod ili raskid veze samo je krajnji

oblik bračne nestabilnosti i vanjska posljedica svih problema, stresa i frustracija koje su partneri proživjeli.

Spolne razlike u doživljaju kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti veze

Zanimljivo je pitanje je li u ljubavnim vezama „bolje“ muškarcima ili ženama, ili pak ne postoje razlike obzirom na doživljaj kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti veze. Rezultati dosadašnjih istraživanja bračne kvalitete pokazuju da su u većini slučajeva žene manje zadovoljne u braku i da je njihov doživljaj bračne kvalitete niži od doživljaja njihovih muževa. To pokazuju istraživanja provedena u SAD-u (Fowers, 1991), Japanu (Kitamura i sur., 1998), Kini (Shek, 1996) i Rusiji (Vannoy i Cubbins, 2001). No, postoje također istraživanja provedena u SAD-u (Kurdek, 1998, prema Obradović i Čudina Obradović, 2006) kao i istraživanje koje su proveli Obradović i Čudina-Obradović (2001, prema Obradović i Čudina-Obradović, 2006) na 505 bračnih parova na području Zagreba i Zagrebačke županije, koja pokazuju da nema razlike u bračnoj kvaliteti i zadovoljstvu između muževa i žena.

Zbog svega do sada navedenog postaje vrlo važno poznavati razlike i sličnosti kohabitacije i braka u pogledu stabilnosti, kvalitete i zadovoljstva. Budući da je zajednički život prije braka općenito sve popularnija pojava, važno je također ispitivati njezin utjecaj na kasniju bračnu kvalitetu, zadovoljstvo i stabilnost. Ujedno većina dosad poznatih nalaza iz ovog područja potječe iz Sjedinjenih Američkih Država i drugih Zapadnih zemalja te je također potrebno utvrditi u kojoj su mjeri ti nalazi primjenjivi na hrvatske prilike.

Stoga smo smatrali bitnim pobliže istražiti spolne razlike u doživljavanju kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti veze na hrvatskom uzorku bračnih i kohabitirajućih parova te ujedno usporediti doživljaj kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti kod partnera obzirom na vrstu životne zajednice u kojoj žive.

Cilj

Cilj ovog rada bio je ispitati postoje li *spolne razlike* u doživljaju kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti veze te usporediti doživljaj kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti veze kod muškaraca i žena *obzirom na vrstu životne zajednice* u kojoj se nalaze tj. bračnih parova koji prije braka nisu živjeli zajedno, bračnih parova koji su prije braka živjeli zajedno i izvanbračnih parova.

Problemi

1. Postoje li *spolne razlike* u doživljaju kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti veze.
2. Postoji li razlika u doživljaju kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti veze obzirom na *vrstu životne zajednice* tj. jesu li partneri u braku kojemu nije prethodio zajednički život, braku kojemu je prethodio zajednički život ili u izvanbračnoj zajednici.

Hipoteze

1. Pretpostavljamo postojanje spolnih razlika u doživljaju veze i to u smjeru da su muškarci zadovoljniji i doživljavaju vezu kvalitetnijom od žena, dok s obzirom na doživljaj stabilnosti veze ne pretpostavljamo postojanje spolnih razlika.

2. Kod oba spola pretpostavljamo postojanje razlika u kvaliteti, zadovoljstvu i stabilnosti obzirom na vrstu životne zajednice i to tako da vezu kvalitetnijom, zadovoljnijom i stabilnijom procjenjuju oni u braku u odnosu na one koji nisu u braku. U skladu sa dosadašnjim istraživanjima također pretpostavljamo da vezu kvalitetnijom, zadovoljnijom i stabilnijom procjenjuju oni bračni parovi koji nisu živjeli zajedno prije braka u odnosu na one čijim brakovima jest prethodio zajednički život partnera. To ujedno znači da pretpostavljamo postojanje tzv. „učinka predbračnog zajedničkog života“ (eng. *cohabitation effect*) prema kojem je stabilnost veze manja kod onih bračnih parova koji su prije braka živjeli zajedno u odnosu na one čijim brakovima nije prethodio zajednički život.

Metodologija

Postupak

Podatke korištene u ovom radu prikupili su studenti psihologije u okviru XV. ljetne psihologijske škole tijekom svibnja i lipnja 2005. godine. Prikupljanje podataka provodili su istraživači individualno s pojedinim parom. Postojale su muška i ženska forma upitnika. Prije ispitivanja članovi para su zamoljeni da samostalno odgovaraju na pitanja u upitniku tj. bez međusobne komunikacije, a za vrijeme ispunjavanja upitnika ispitivač je bio sudionicima na raspolaganju u slučaju eventualnih nejasnoća glede razumijevanja upitnika. Kako bi se osigurala anonimnost, svakom je paru dodijeljena šifra. Nakon završetka ispunjavanja upitnika svaki je član para stavio upitnik u vlastitu priloženu omotnicu, zatvorio ju te predao ispitivaču.

Uputa za ispunjavanje upitnika bila je zadana u pismenom obliku te je glasila:

„Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu provodi opsežno istraživanje odnosa među partnerima koji žive zajedno, bilo u bračnoj bilo u izvanbračnoj zajednici. Posebna vrijednost ovog istraživanja je ispitivanje oba partnera o obilježjima njihove veze. Vaše nam je iskustvo i mišljenje dragocjeno i svojim biste nam sudjelovanjem pomogli u prikupljanju vrijednih podataka. Stoga Vas molimo da što iskrenije odgovorite na sljedeća pitanja. Istraživanje je anonimno, a podaci će biti korišteni isključivo u znanstvene svrhe.“

Instrumenti

Upitnik se sastojao od niza pitanja i skala. Cijeli instrument može se pronaći u knjižici koja predstavlja izvještaj rezultata sa XV. ljetne škole (Tadinac, Kamenov, Jelić i Hromatko, 2007).

Za analizu provedenu u ovom radu bitni su njegovi sljedeći dijelovi;

a) Varijabla spola te pitanja koja detaljno opisuju ispitivane parove kao što su trajanje zajedničkog života, bračni status, trajanje bračnog života. Ova pitanja korištena su za formiranje skupina tj. nezavisne varijable „vrsta životne zajednice“. Detaljno formiranje te varijable opisano je kasnije.

b) Zavisne varijable predstavljale su tri mjere uspješnosti veze; kvaliteta, zadovoljstvo i stabilnost veze.

Kvaliteta veze

Kvaliteta veze mjerena je indeksom kvalitete braka (*Quality of Marriage Index*, Norton, 1983). Ovaj mjerni instrument se sastoji od 6 čestica, a zadatak ispitanika je izraziti svoj stupanj slaganja na prvih pet tvrdnji na skali od 1 do 7 (1 = uopće se ne slažem, 7 = u potpunosti se slažem), a potom i procijeniti koliko su sretni u vezi s partnerom/partnericom na skali od 1 do 10 (1 = jako nesretan, 10 = jako sretan). Indeks kvalitete veze izražava se kao jednostavna linearna kombinacija odgovora na svih 6 čestica, te njegov raspon varira od 6 do 45. Pouzdanost ove mjere iznosi $\alpha = .96$ za žene i $\alpha = .97$ za muškarce.

Zadovoljstvo vezom

Zadovoljstvo vezom ispitano je jednom česticom na kraju cijelog upitnika. Sudionici su trebali procijeniti sveukupni stupanj zadovoljstva u vezi na skali od 1 do 7 (1 = potpuno nezadovoljan, 7 = potpuno zadovoljan).

Stabilnost veze

Stabilnost veze u primijenjenom instrumentu operacionalizirana je kao *nestabilnost* na temelju ranije korištenih i provjerenih instrumenata. Kao mjere nestabilnosti veze korišteni su „potencijal za razvod“ (Booth, Johnson, Edwards, 1983), „gledanje na budućnost odnosa“, mjereno jednom česticom iz DAS-7 (tj. Skale za procjenu prilagodbe partnera - *Dyadic Adjustment Scale*, DAS-7, Spanier, 1976, prema Obradović i Čudina-Obradović, 2006) i „razmatranje alternativa“ (Stanley, Markman i Whitton, 2002). Svaki odgovor „Da“ na „potencijalu za razvod“ boduje se s tri boda, a „Ne“ s jednim bodom. Preostale dvije čestice u mjeri nestabilnosti boduju se tako da

svaki odgovor „a“ donosi jedan bod, odgovor „b“ dva boda i odgovor „c“ tri boda. Ukupnu mjeru nestabilnosti čini linearna kombinacija bodova na sve tri mjere, pa tako raspon rezultata može varirati od 5 do 15. Pouzdanost procjena nestabilnosti veze iznosi $\alpha = .76$ za žene i za $\alpha = .75$ muškarce.

Sudionici

U istraživanju u sklopu XV. psihologijske ljetne škole 2005. godine zahvaćeno je ukupno 418 parova iz Hrvatske. Parovi su bili iz šireg područja Zagreba, Osijeka i Splita, a birani su prema dva kriterija. Prvi je bio da žive zajedno najmanje godinu dana bilo u bračnoj bilo u izvan bračnoj zajednici, a drugi da barem jedan partner financijski samostalno privređuje. Prvim kriterijem se nastojalo osigurati dovoljno iskustvo u zajedničkom životu za procjene koje su se u upitniku tražile, a drugim kriterijem se nastojalo isključiti one parove koji žive zajedno, a koje financiraju roditelji, koji zbog te činjenice ne bi mogli adekvatno donijeti neke od procjena traženih u upitniku.

Formiranje varijable „vrsta životne zajednice“

Budući u primijenjenom upitniku nije postojalo direktno pitanje o kohabitaciji, za potrebe analize podataka u sklopu ovog rada formirana je varijabla “vrsta životne zajednice“. Formirana je na temelju pitanja u upitniku koja su se odnosila na bračni status, duljinu trajanja bračne zajednice i na duljinu zajedničkog života. Ako je duljina zajedničkog života bila dulja od duljine trajanja bračne zajednice zaključeno je da se radi o kohabitaciji prije braka, a u suprotnom (< ili =) da nije bilo kohabitacije prije braka. Na temelju toga formirane su tri skupine odnosno tri vrijednosti varijable „vrsta životne zajednice“. Prvu skupinu čine bračni partneri bez prethodne kohabitacije, a u nju su uvršteni oni parovi kod kojih su *oba* partnera izjavila da su u braku i ako su oba izjavila da nisu kohabitirali prije braka (N = 201). Drugu skupinu čine bračni partneri s prethodnom kohabitacijom, a u nju su uvršteni parovi kod kojih su oba člana para izjavila da su u braku te ako je *barem jedan* od njih izjavio da su prethodno kohabitirali (N = 131). Skupinu kohabitiranih tj. parova koji žive zajedno bez sklopljenog braka čine parovi u kojima su oba partnera izjavila da nisu u braku (N = 70).

Konačan uzorak korišten za potrebe ovog rada sastojao se od ukupno 402 para. Od toga je bio 201 bračni par u kojem bračni partneri nisu živjeli zajedno prije braka, 131 bračni par u kojem su supružnici živjeli zajedno prije braka, te 70 parova u kojima su partneri u vrijeme istraživanja živjeli zajedno bez sklopljenog braka.

Rezultati

Statistička obrada podataka provedena je pomoću statističkog programa SPSS 12.0. Najprije je provedeno testiranje normalnosti distribucija rezultata te homogenosti varijance. Zbog značajnog odstupanja distribucija od normalne distribucije (sve su izrazito negativno asimetrične), te velike razlike u broju ispitanika po skupinama kao i nehomogenosti gotovo svih varijanci ($p < .001$), prikupljeni podaci analizirani su neparametrijskim statističkim postupcima.

Za usporedbu po spolu korišten je Mann-Whitneyev test, neparametrijski test za testiranje značajnosti između dva nezavisna uzorka, dok je za testiranje razlika između skupina „vrste životne zajednice“ primijenjen Kruskal-Wallisov test, neparametrijski ekvivalent analizi varijance za nezavisne uzorke. Post hoc analiza vršena je Mann-Whitneyevim testom.

Usporedbe po spolu

Deskriptivna statistika za usporedbu po spolu

Sudionici su davali visoke procjene i kvalitete i zadovoljstva i stabilnosti (vidi tablicu 1). Pritom treba imati na umu da je stabilnost operacionalizirana kao nestabilnost tj. da manji rezultat znači veću stabilnost. Centralne vrijednosti među spolovima su jednake ili vrlo slične, dok su razlike nešto veće u interkvartilnom raspršenju i totalnom rasponu.

Tablica 1

Centralne vrijednosti, poluinterkvartilno raspršenje i totalni raspon rezultata za doživljaj kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti veze obzirom na spol.

	muškarci			žene		
	kvaliteta	zadovoljstvo	stabilnost	kvaliteta	zadovoljstvo	stabilnost
<i>C</i>	42	6	5	41	6	5
<i>Q</i>	4.5	0.5	0.5	5	1	0.5
<i>TR</i>	7 - 45	1 - 7	5 - 14	7 - 45	1 - 7	5 - 14

Legenda: *C* – centralna vrijednost, *Q* – poluinterkvartilno raspršenje, *TR* – totalni raspon.

Povezanost među zavisnim varijablama

Prethodnim analizama na cjelokupnom uzorku (Tadinac i sur., 2007) među zavisnim varijablama su kod oba spola dobiveni isti obrasci korelacija (za sve korelacije $p < .001$). Tako procjene zadovoljstva i kvalitete veze visoko pozitivno koreliraju (za muškarce $r = .83$, za žene $r = .80$), dok su procjene (ne)stabilnosti s ovim mjerama tek umjereno povezane (sa zadovoljstvom za muškarce $r = -.57$ i žene $r = -.56$; s kvalitetom za muškarce $r = -.58$ i za žene $r = -.56$).

Rezultati statističke analize navedeni u tablici 2 pokazuju da je značajna razlika obzirom na spol dobivena u zadovoljstvu vezom ($Z_{zadov} = -3.44$, $p = .001$), da je razlika u kvaliteti veze granične značajnosti ($Z_{kval} = -1.83$, $p = .067$), dok za stabilnost veze nisu dobivene značajne spolne razlike ($Z_{stab} = -1.13$, $p = .26$). Tako su muškarci u vezi značajno zadovoljniji, te uz određeni oprez tj. uz rizik od 6,7% možemo tvrditi da procjenjuju vezu i kvalitetnijom u odnosu na žene.

Tablica 2

Razlike (Mann-Whitney test) između muškaraca i žena na varijablama kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti veze.

	Kvaliteta veze	Zadovoljstvo vezom	Stabilnost veze
<i>Z</i>	-1.83	-3.44	-1.13
<i>p</i>	.067	.001	.258
<i>M-Ž</i>	395.30 > 366.51	427.44 > 374.76	377.78 < 393.10

Legenda; *Z* – z vrijednost, *p* – statistička značajnost, *M-Ž* – usporedba muškaraca u odnosu na žene.

Budući su u radu primijenjeni neparametrijski statistički postupci koji su slabije statističke snage, u smislu da se može dogoditi da ne detektiraju razlike koje zapravo postoje, u radu će uz povećan oprez biti razmatrane i razlike sa graničnom značajnosti.

Usporedbe prema vrsti životne zajednice

Deskriptivna statistika za usporedbu prema vrsti životne zajednice

Tablice 3, 4 i 5 prikazuju centralne vrijednosti, interkvartilna raspršenja i totalne raspone u kvaliteti, zadovoljstvu i stabilnosti veze obzirom na pojedinu skupinu vrste životne zajednice.

Tablica 3

Centralne vrijednosti, poluinterkvartilno raspršenje i totalni raspon rezultata za doživljaj kvalitete veze (indeks kvalitete veze) kod muškaraca i kod žena obzirom na vrstu životne zajednice.

	muškarci			žene		
	B	BKOH	KOH	B	BKOH	KOH
<i>C</i>	41	43	43	41	39.5	43
<i>Q</i>	6	3.5	3.5	5.5	5	3.1
<i>TR</i>	7 - 45	6 - 45	27 - 45	7 - 45	6 - 45	19 - 45

Legenda: *C* – centralna vrijednost, *Q* – poluinterkvartilno raspršenje, *TR* – totalni raspon, B – skupina bračnih parova koji nisu živjeli zajedno prije braka, BKOH – skupina bračnih parova koji su živjeli zajedno prije braka, KOH – skupina parova koji žive zajedno bez sklopljenog braka.

Tablica 4

Centralne vrijednosti, poluinterkvartilno raspršenje i totalni raspon rezultata za doživljaj zadovoljstva u vezi (sveukupni stupanj zadovoljstva) kod muškaraca i kod žena obzirom na vrstu životne zajednice.

	muškarci			žene		
	B	BKOH	KOH	B	BKOH	KOH
<i>C</i>	6	6	6	6	6	6
<i>Q</i>	0.5	0.5	0.5	1	1	0.5
<i>TR</i>	1 - 7	1 - 7	3 - 7	1 - 7	2 - 7	3 - 7

Legenda: *C* – centralna vrijednost, *Q* – poluinterkvartilno raspršenje, *TR* – totalni raspon, B – skupina bračnih parova koji nisu živjeli zajedno prije braka, BKOH – skupina bračnih parova koji su živjeli zajedno prije braka, KOH – skupina parova koji žive zajedno bez sklopljenog braka.

Tablica 5

Centralne vrijednosti, poluinterkvartilno raspršenje i totalni raspon rezultata za doživljaj stabilnosti veze (ukupna mjera nestabilnosti) kod muškaraca i kod žena obzirom na vrstu životne zajednice.

	muškarci			žene		
	B	BKOH	KOH	B	BKOH	KOH
<i>C</i>	5	5	5	5	5	5
<i>Q</i>	0.5	0.5	1	0.5	0.5	2
<i>TR</i>	5 - 13	5 - 15	5 - 13	5 - 14	5 - 15	5 - 13

Legenda: *C* – centralna vrijednost, *Q* – poluinterkvartilno raspršenje, *TR* – totalni raspon, B – skupina bračnih parova koji nisu živjeli zajedno prije braka, BKOH – skupina bračnih parova koji su živjeli zajedno prije braka, KOH – skupina parova koji žive zajedno bez sklopljenog braka.

Budući se radi o neparametrijskoj statistici centralna vrijednost (C) predstavlja robusniju mjeru od aritmetičke sredine (M) pa njezini iznosi ispadaju jednaki u sve tri promatrane skupine i kod zadovoljstva i kod stabilnosti veze (tablice 4 i 5), no pritom se skupine razlikuju po raspršenjima i totalnim rasponima.

Testiranje statističke značajnosti razlika između tri vrste životne zajednice Kruskal Wallisov testom pokazalo je (tablica 6) da se tri skupine značajno razlikuju u stabilnosti veze i kod muškaraca i kod žena ($\chi^2 = 6.04, p = .049$ i $\chi^2 = 14.12, p = .001$). U doživljaju kvalitete veze kod žena je u tri promatrane skupine dobivena razlika je granično značajna ($\chi^2 = 5.76, p = .056$), dok za doživljaj zadovoljstva vezom kod žena nije dobivena statistički značajna razlika ($\chi^2 = 4.64, p = .098$). Također, kvaliteta veze i zadovoljstvo vezom kod muškaraca su jednake u sve tri skupine ($\chi^2 = 3.40, p = .182$ i $\chi^2 = 2.99, p = .225$).

Tablica 6

Razlike (Kruskal Walisov test) na varijablama kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti veze kod muškaraca i žena obzirom na vrstu životne zajednice.

	kvaliteta veze		zadovoljstvo vezom		stabilnost veze	
	muškarci	žene	muškarci	žene	muškarci	žene
χ^2	3.40	5.76	2.99	4.64	6.04	14.12
df	2	2	2	2	2	2
p	.182	.056	.225	.098	.049	.001

Legenda: χ^2 – hi kvadrat, df – stupnjevi slobode, p – statistička značajnost

Post hoc analiza dobivenih razlika provedena je Mann–Whitneyevim testom. Rezultati za žene su prikazani u tablici 7, a za muškarce u tablici 8.

Tablica 7

Rezultati post hoc analize (Mann-Whitney test) na varijablama doživljaja kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti veze kod žena obzirom na vrstu životne zajednice.

žene	kvaliteta veze			zadovoljstvo vezom			stabilnost veze		
	z	p	$sr.rang$	z	p	$sr.rang$	z	p	$sr.rang$
B-BKOH	-.40	.70	181.13-186.35	-.28	.78	194.85-198.14	-1.83	.067	179.38-198.20
BKOH-KOH	1.86	.063	186.35-217.08	-1.83	.067	198.14-226.90	-2.21	.027	198.20-229.50
B-KOH	-2.40	.016	181.13-217.08	-2.08	.038	194.85-229.90	-3.67	.000	179.38-229.50

Legenda: z – vrijednost, p – statistička značajnost, $sr.rang$ – srednji rang, B – skupina bračnih parova koji nisu živjeli zajedno prije braka, BKOH – skupina bračnih parova koji su živjeli zajedno prije braka, KOH – skupina parova koji žive zajedno bez sklopljenog braka.

Kvaliteta veze kod žena

Razliku u doživljaju kvalitete veze kod žena u različitim vrstama životne zajednice možemo smatrati granično značajnom ($\chi^2 = 5.76, p = .056$). Žene koje kohabitiraju sa svojim partnerima procjenjuju kvalitetu veze većom u odnosu na žene koje su u braku i prije braka nisu živjele sa svojim sadašnjim muževima ($Z = -2.40, p = .016$). Također, dobivena je razlika koja je granično značajna u smjeru da žene koje kohabitiraju procjenjuju kvalitetu veze većom u odnosu na žene koje su u braku, a prije braka su živjele sa svojim sadašnjim muževima ($Z = -1.86, p = .063$). Među ženama u braku koje su prije braka živjele sa svojim sadašnjim muževima i onima koje nisu nema značajnih razlika u doživljaju kvalitete veze ($Z = -.40, p = .70$).

Zadovoljstvo vezom kod žena

Razlika u zadovoljstvu vezom kod žena u različitim vrstama zajednica je neznačajna ($\chi^2 = 4.64, p = .098$). Usprkos tome zanimljivo je uz nužan oprez promotriti trend razlika između pojedinih skupina. Naime, dobiveni trend razlika jednak je onom koji je dobiven u doživljaju kvaliteti veze kod žena. Tako su žene koje kohabitiraju sa svojim partnerima zadovoljnije vezom u odnosu na žene koje su u braku, a prije braka nisu kohabitalale sa svojim sadašnjim muževima ($Z = -2.08, p = .038$). Također, dobivena je razlika koja je granično značajna u smjeru da su žene koje kohabitiraju sa svojim partnerima zadovoljnije vezom u odnosu na žene koje su u braku, a prije braka su živjele sa svojim sadašnjim muževima ($Z = -1.83, p = .067$). Među ženama u braku koje su prije braka živjele sa svojim sadašnjim muževima i onima koje nisu, nisu dobivene značajne razlike u zadovoljstvu vezom ($Z = -.28, p = .78$).

Stabilnost veze kod žena

Doživljaj stabilnosti veze kod žena je statistički značajno različit u tri promatrane skupine ($\chi^2 = 14.12, p = .001$). Tako žene koje kohabitiraju procjenjuju vezu nestabilnijom u odnosu na žene koje su u braku, a prije braka nisu živjele sa svojim sadašnjim muževima ($Z = -3.67, p = .001$) te u odnosu na žene koje su u braku, a prije braka jesu kohabitalale sa svojim sadašnjim muževima ($Z = -2.21, p = .027$). Među ženama u braku koje jesu prije braka živjele sa svojim sadašnjim muževima i onima koje nisu, je u doživljaju stabilnosti dobivena razlika koja je granično značajna ($Z = -$

1.83, $p = .067$) i to u smjeru da žene koje su kohabitalale sa svojim muževima prije braka u odnosu na žene koje nisu kohabitalale prije braka procjenjuju vezu nestabilnijom.

Tablica 8

Rezultati post hoc analize (Mann-Whitney test) na varijabli doživljaj stabilnosti veze muškaraca obzirom na vrstu životne zajednice.

muškarci	stabilnost veze		
	z	p	<i>sr. rang</i>
B-BKOH	-.25	.81	187.16 - 184.60
BKOH-KOH	-2.25	.024	184.60 - 216.29
B-KOH	-2.20	.028	187.16 - 216.29

Legenda: z – vrijednost, p – statistička značajnost, *sr. rang* – srednji rang, B – skupina bračnih parova koji nisu živjeli zajedno prije braka, BKOH – skupina bračnih parova koji su živjeli zajedno prije braka, KOH – skupina parova koji žive zajedno bez sklopljenog braka.

Stabilnost veze kod muškaraca

Doživljaj stabilnosti veze kod muškaraca statistički je značajno različit u promatrane tri skupine ($\chi^2 = 6.04$, $p = .049$). Muškarci koji kohabitiraju sa svojim partnericama procjenjuju vezu značajno nestabilnijom u odnosu na muškarce koji su u braku, a prije braka su živjeli sa svojim sadašnjim ženama ($Z = -2.25$, $p = .024$), te u odnosu na muškarce koji su u braku, a prije braka nisu kohabitalali sa svojim sadašnjim ženama ($Z = -2.20$, $p = .028$). Nisu dobivene značajne razlike u doživljaju stabilnosti veze među muškarcima u braku koji su prije braka živjeli sa svojim sadašnjim ženama i onima koji nisu ($Z = -.25$, $p = .81$).

Rasprava

Pri interpretaciji dobivenih rezultata treba imati na umu da se radi o uzorku relativno uspješnih parova što se očituje u relativno visokim procjenama kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti te dobivenim negativno asimetričnim distribucijama. Tako se svi dobiveni nalazi mogu generalizirati jedino na relativno uspješne parove.

Također, kao što je spomenuto ranije, u radu će uz povećan oprez biti razmatrane i granične razine značajnosti. Naime, primijenjeni neparametrijski statistički postupci su slabije statističke snage, u smislu da se može dogoditi da ne detektiraju razlike koje zapravo postoje, te se razmatranjem razlika koje su granično značajne nastojalo obuhvatiti i takve razlike.

Spolne razlike u doživljaju kvalitete, zadovoljstva i stabilnosti veze

Rezultati potvrđuju hipotezu o postojanju spolnih razlika u doživljaju zadovoljstva vezom, a uz nužan oprez (rizik od 6,7%) može se tvrditi da isto vrijedi i za kvalitetu veze. Tako su muškarci procijenili vezu kvalitetnijom i bili njome zadovoljniji od žena. Ovakvi su rezultati sukladni brojnim dosad provedenim istraživanjima u svijetu (Fowers, 1991; Kitamura i sur., 1998; Shek, 1996; Vannoy i Cubbins, 2001).

Acitelli i Young (1996, prema Obradović i Čudina-Obradović, 2006) dobili su rezultate koji pokazuju da su žene više od muškaraca usmjerene na partnerske odnose i emocionalna povezanost s partnerom za njih je puno važnija nego za njihove muževe. Žene u odnosu na muževe češće razmišljaju o partnerskim odnosima, prve izražavaju nezadovoljstvo zbog narušenih odnosa, prve nastoje popraviti odnose ili, ako to nije moguće, prve traže razvod (Kiecolt-Glaser i Newton, 2001, Cross i Madson, 1997, prema Obradović i Čudina-Obradović, 2006).

Evolucijska psihologija spolne razlike pokušava objasniti kao posljedice raznih zahtjeva koje je pred naše muške i ženske pretke postavljala njihova okolina (prema Tadinac i Hromatko, 2004). Muškarci su se dominantno bavili lovom, a žene sakupljanjem biljnih plodova i održavanjem primitivnog kućanstva. Uočavanje sitnih promjena na djeci i njihovu ponašanju te u okolnim zbivanjima dovelo je kod žena do izraženije razvijenosti perceptivne točnosti i preciznosti za koju se može pretpostaviti da

je prisutna i u procjeni međuljudskih odnosa, pogotovo obiteljskih. Tako se može pretpostaviti da u procjenjivanje partnerskih odnosa žene uključuju više parametara nego muškarci.

Spolne razlike se nadalje mogu objasniti i različitom socijalizacijom pojedinog spola od ranog djetinjstva tijekom koje se usvajaju rodne uloge. Nakon što su te uloge usvojene društvo nastavlja od muškaraca i žena imati različita očekivanja. Tako se tradicionalno od žena očekuje njegovanje obiteljskih odnosa, dok za muškarce to nije primarno.

Iz svega navedenog može se pretpostaviti da žene imaju zahtjevnije kriterije obzirom na to što čini vezu kvalitetnom a njih zadovoljnima, što može biti razlog nižih procjena u odnosu na muškarce.

U procjenama stabilnosti veze nisu dobivene spolne razlike. Promotrimo li konkretna pitanja koja su se odnosila na procjene kvalitete i zadovoljstva i ona koja su se odnosila na stabilnost, uočljivo je kako se ona za kvalitetu i zadovoljstvo odnose na osobni doživljaj, dok se pitanja o stabilnosti u većoj mjeri odnose na konkretna ponašanja. Ako prihvatimo pretpostavku da muškarci imaju manje zahtjevne kriterije što čini vezu kvalitetnom i njih zadovoljnima, onda je očekivano da će se obzirom na doživljaj razlikovati od žena i davati veće procjene za zadovoljstvo i kvalitetu veze, dok će u procjeni konkretnih ponašanja u vezi sa stabilnošću veze davati sličnije procjene.

Usporedbe bračnih i izvanbračnih parova u kvaliteti, zadovoljstvu i stabilnosti veze

Kvaliteta veze

Hipoteza da će procjene kvalitete veze i zadovoljstva vezom biti veće kod bračnih parova nego kod kohabitanata nije potvrđena. Kod muškaraca se ove procjene nisu statistički značajno razlikovale između onih muškaraca koji žive u izvanbračnoj zajednici i muškaraca koji su u braku neovisno o tome jesu li ili nisu prije braka živjeli sa svojim suprugama.

Prema teoriji socijalne razmjene (prema Aronson, Wilson i Akert, 2005) ljudi doživljavaju vlastite odnose ovisno o njihovoj percepciji osobnih dobitaka i gubitaka u odnosu, o očekivanjima koliko dobitaka i gubitaka mogu primiti u određenom odnosu, kao i o mogućnosti da bi mogli imati bolji odnos s nekim drugim.

Prema rezultatima dobivenim u ovom radu, budući su dobivene procjene kvalitete veze muškaraca kohabitanata i onih u braku jednake, može se pretpostaviti da je muškarcima dobro čim žive s partnericom tj. bez obzira na sklapanje braka. Potencijalne dobitke kao što su spolni odnosi i obavljeni kućanski poslovi također dobivaju i u braku, dok su gubici u smislu opsega obaveza uvjetovani institucijom braka manji. Slijedi li se ova logika razmišljanja, moguće je da je kod muškaraca *zbroj* omjera dobitaka i gubitaka, zatim očekivanja dobitaka i gubitaka, te mogućnost da imaju bolji odnos s nekim drugim u konačnici podjednak i u braku i kod onih koji kohabitiraju. Odnosno, bilo da se radi o jednakim, djelomično jednakim ili različitim dobitcima i gubicima u braku i kohabitaciji, jednakim, djelomično jednakim ili različitim očekivanjima i mogućnostima boljeg odnosa s drugima, moguće je da oni u konačnici rezultiraju jednakim omjerom te posljedično i jednakim procjenama kvalitete.

Uz to, mogući razlog za nedobivanje statistički značajnih razlika može biti posljedica toga što se skupine kohabitanata i onih u braku razlikuju po trajanju zajedničkog života. Naime, distribucija zajedničkog života kohabitanata je pozitivno asimetrična i varira u rasponu od jedne do 7.5 godina, s vrhom na 1.7 godina. Pritom čak 87% kohabitanata živi zajedno kraće od 4 godine. Distribucija zajedničkog života bračnih parova bimodalna je s jednim vrhom na dvije godine i drugim na 23 godine zajedničkog života, a u ukupnom je rasponu od jedne do 37.5 godina. Pritom čak 85.5% parova u bračnim skupinama živi zajedno dulje od 4 godine. Dakle, kohabitanti žive zajedno tek nekoliko godina, dok su u dvije bračne skupine najviše zastupljeni oni s dugogodišnjim bračnim stažem. Iskustva koja su proživjeli oni koji žive zajedno na primjer dvije godine i oni koji su u braku 25 godina se razlikuju, kao i društveno okruženje u kojem su odrastali. Tako se moglo dogoditi da iste tvrdnje na mjeri kvalitete veze, iako imaju različito značenje za pojedinu skupinu, dovode u konačnici do iste procjene. Tako bi na primjer tvrdnju „Imamo dobru vezu“ kohabitanti s dvogodišnjim iskustvom zajedničkog života mogli procjenjivati na temelju kvalitete seksualnog života, zajedničke zabave, društvenog života, dok bi oni s dugogodišnjim iskustvom braka u svoju procjenu mogli više uključiti iskustva teških perioda koji su sretno prebrođeni, uspjehe glede brige oko djece, međusobnu podršku i slično.

Žene koje žive u kohabitaciji procijenile su svoju vezu kvalitetnijom od žena u braku, što je u suprotnosti sa početnim hipotezama.

Analizom podatka iz američke Nacionalne ankete obitelji i kućanstava iz 1987-88. godine, Brown i Booth (1996) nastojali su istražiti do koje mjere je kohabitacija slična braku. Nakon što su kontrolirali trajanje veze i demografske karakteristike sudionika pronašli su da je kod kohabitanata slabija kvaliteta veze u usporedbi s onima u braku. Međutim, pronašli su da *namjera* kohabitanata *da se vjenčaju* u velikoj mjeri objašnjava tu razliku u kvaliteti između kohabitanata i vjenčanih. Većina kohabitanata navodi namjeru da se vjenčaju sa svojim partnerom/partnericom, te takvi kohabitanti žive u zajednicama koje se ne razlikuju značajno od brakova. U upitniku koji se koristio u istraživanju u okviru XV. ljetne škole nije se ispitivala namjera kohabitanata da se vjenčaju. Indirektno o namjeri za sklapanje braka možemo zaključivati na temelju distribucije trajanja zajedničkog života. Kao što je ranije navedeno, uzorak kohabitanata se većinom sastoji od parova koji kraće kohabitaraju, s najvećom frekvencijom onih koji žive zajedno oko dvije godine što upućuje na to da bi većina njih mogla promatrati zajednički život kao pripremu na brak tj. da ne isključuju mogućnost braka u budućnosti. To je važno jer sve više istraživanja pokazuje da postoje *dvije dosta različite skupine kohabitanata*. Jednu skupinu čine parovi koji se namjeravaju vjenčati te koriste zajednički život kao korak u pripremi za brak, dok se druga skupina sastoji od parova koji se ne namjeravaju vjenčati i koji koriste zajednički život kao alternativu braku. Prva grupa teži nalikovanju bračnim parovima na različitim dimenzijama kvalitete veze, dok druga skupina ima nižu kvalitetu veze (Brown i Booth, 1996; Skinner, Bahr, Crane, i Call, 2002, prema Teachman, 2003). Rezultati istraživanja Brownove (2003) su pak pokazali, da je kvaliteta veze i kod kohabitanata i kod bračnih parova negativno povezana s trajanjem veze. Tako obje grupe doživljavaju blag pad u kvaliteti veze kroz period od deset godina. Uzorak korišten u ovom radu sastoji se većinom od kohabitanata sa trajanjem veze od nekoliko godina za koje možemo pretpostaviti da još nije došlo do većeg pada u kvaliteti veze te da se vjerojatno radi o onima koji potencijalno na zajednički život gledaju kao na pripremu za brak. Primijenimo li saznanja gore navedenih istraživanja na rezultate dobivene u ovom radu, moguće je da žene u odnosu na muškarce očekuju više dobitaka u braku nego što ih realno dobivaju te kvalitetu procjenjuju manjom u braku, dok u kohabitaciji, pogotovo ako je kratkotrajna i ako je namjeravaju okončati vjenčanjem, još uvijek u potpunosti ne

dolaze do izražaja monotonija svakodnevnice, različit karakter i navike u odnosu na partnera i slično, te su zato i procjene kvalitete veće.

U terminima teorije socijalne razmjene kao jedan od dobitaka u odnosu može se promatrati i interakcija s partnerom. Tako su Brown i Booth (1996) našli kako kohabitanti procjenjuju interakciju sa svojim partnerima češćom u odnosu na one u braku. Tako žena u kohabitaciji dobiva npr. zaštitu, resurse, seks, interakciju s partnerom, dok u braku dobiva jednake stvari, no smanjena je učestalost interakcije s partnerom. Tako bi manja učestalost interakcije s partnerom mogla djelovati na to da žene u braku procjenjuju kvalitetu i zadovoljstvo brakom manje nego u kohabitaciji.

Prema teoriji jednakosti koju zastupaju Hatfield, Berscheid i Homans (prema Aronson i sur., 2005), osobe su najzadovoljnije u odnosima u kojima su dobici i gubici koje osoba doživljava kao i njezina ulaganja otprilike jednaka dobitcima, gubicima i ulaganjima druge osobe. Moguće je da su veće procjene kvalitete veze žena u kohabitaciji odraz stava „naravno da nam je kvaliteta velika, pa živimo zajedno zato što to želimo, budući nas ništa (brak, neka institucija) ne primorava na to“. Prema tome u kohabitaciji bi mogla postojati percipirana jednakost dobitaka i gubitaka partnera, dok u braku to ne mora biti slučaj. U tom smislu, brak nije atraktivan utoliko što se doživljava kao moguće zatvaranje u unaprijed određene uloge. Nasuprot tome, kohabitacija je cijjenjena jer se doživljava kao manje rigidna (Singy, 1994, prema Baloban, 2001).

Prema teoriji ulaganja Rusbultove (prema Aronson i sur., 2005), s povećanjem ulaganja u vezu raste i spremnost za ostanak u vezi usprkos mogućem nezadovoljstvu, budući bi ta ulaganja bila nepovratno izgubljena u slučaju prekida veze. Tako, manja procjena kvalitete kod dugotrajnih veza u našem uzorku bračnih parova može biti posljedica veće spremnosti ostanaka u takvoj vezi usprkos manjoj kvaliteti veze uslijed većih ulaganja u vezu tijekom vremena. Dakle, radi se o spremnosti na prihvaćanje slabije kvalitete radi očuvanja stabilnosti veze. Kod kohabitanta možemo pretpostaviti da su se oni s manjom kvalitetom veze radi manjih ulaganja već razišli tj. raskinuli vezu. Tome u prilog govore i nalazi Brownove (2003) koji govore da se povezanost trajanja veze i nestabilnosti razlikuju među kohabitantima i vjenčanicima. Naime, kod dugotrajnijih veza kohabitanti procjenjuju vezu nestabilnijom, dok među vjenčanicima trajanje veze nije značajno povezano sa stabilnošću. Ovaj je nalaz važan budući govori da što su kohabitanti dulje zajedno, to su manje uvjereni u održivost svoje zajednice.

Usporedba bračnih skupina prema kvaliteti veze

Između dvije skupine bračnih parova, onih koji su prije braka živjeli zajedno i onih koji nisu, ni kod muškaraca ni kod žena nije dobivena razlika u kvaliteti. Ti su rezultati sukladni onima koje je dobio Nock (1995, prema Brown, 2003). On je koristio podatke iz američke Nacionalne ankete obitelji i kućanstava kako bi usporedio kvalitetu veze kod kohabitata s bračnim parovima koji su prije braka živjeli zajedno i onih koji nisu prije braka živjeli zajedno. Zaključio je da su dvije skupine bračnih parova međusobno puno sličnije po kvaliteti veze nego što je pojedina od tih grupa slična kohabitantima (prema Brown 2003).

Zadovoljstvo vezom

Budući između kvalitete veze i zadovoljstva vezom postoji visoki stupanj pozitivne korelacije (za muškarce $r = .83$, za žene $r = .80$) te da su na obje varijable dobiveni jednaki trendovi razlika kroz sve tri skupine varijable „vrsta životne zajednice“, moguće je sva prethodno navedena objašnjenja za rezultate vezane uz kvalitetu veze primijeniti na rezultate vezane uz zadovoljstvo vezom.

Stabilnost veze

I muškarci i žene procjenjuju stabilnost veze u braku većom nego u kohabitaciji što je u skladu s postavljenim hipotezama.

Ove rezultate moguće je interpretirati modelom ulaganja Rusbultove i suradnika (prema Aronson i sur., 2005). Rusbultova definira ulaganja u vezi kao sve ono što su ljudi uložili u odnos, a što u slučaju prekida odnosa nepovratno gube. Prema ovom modelu predanost osobe vezi ovisi o njezinom zadovoljstvu u vezi u terminima dobitaka, gubitaka i razine očekivanja, o razini očekivanja od alternativne veze te o tome koliko je uložila u vezu, a izgubit će ako je napusti. Nadalje, što je ulaganje osobe u odnos veće, manja je vjerojatnost da će ga napustiti, čak i kada je zadovoljstvo nisko, a ostale mogućnosti izgledaju privlačne (prema Aronson i sur., 2005). Može se tvrditi da je u braku, pogotovo ako je dugotrajan, veća vjerojatnost prisutnosti dugoročnih ulaganja kao što su djeca, financijski resursi, imovina, vrijeme, resursi i trud uloženi u izgradnju donosa, nego što je to u kohabitaciji. To ujedno ne znači da su dugoročna ulaganja dugogodišnjih kohabitata mala odnosno da su prepreke prekidu odnosa kohabitata

male. Pogotovo zato što država nakon 3 godine ili ranije u slučaju rođenja djeteta i zakonski priznaje njihovu zajednicu, te je tretira kao brak (Zakon o izmjenama i dopunama Obiteljskog zakona, 2004).

Uz to, što je osoba više uložila u odnos to je veća i potreba *objasniti i opravdati sebi svoje ulaganje*. Samoopravdavanje se odnosi na sklonost opravdavanja vlastitih postupaka u cilju očuvanja vlastitog samopoštovanja (prema Aronson i sur., 2005). Jednom kada osoba nekom cilju posveti mnogo vremena i energije vrlo je teško da se uvjeri kako cilj nije vrijedan. Tako na primjer, dodatnim ulaganjem u vezu i uvjeravanjem da će na taj način povećati kvalitetu veze, osoba s jedne strane može opravdati pretrpljene gubitke i ostanak u vezi, a s druge strane potaknuti „samoispunjajuće proročanstvo“ tj. da stvarno dođe do poboljšanja odnosa. Moguće je da osobe ostaju u braku dulje nego kohabitirati u vezi upravo i zbog ovih mehanizama.

U svojoj trodijelnoj teoriji ljubavi Sternberg (1997, prema Aronson i sur., 2005) osim bliskosti i strasti kao treću temeljnu sastavnice ljubavi navodi predanost. Predanost se prema njemu sastoji od kratkoročne odluke da se voli svog partnera i dugoročne da će se ta ljubav očuvati i da će se ostati sa svojim partnerom. Predanost je kognitivna komponenta ljubavi, a dugoročna odluka o tome da će se ljubav očuvati pogotovo je zanimljiva u kontekstu usporedbe izvanbračnih i bračnih parova. Naime, brak uključuje ovu svjesnu i konačnu odluku o vezanju za partnera koja je ujedno i javna tj. ostvaruje se kroz vjenčanje, dok kohabitacija ovu dugoročnu odluku ne mora uključivati.

Usporedba bračnih skupina prema stabilnosti veze

Kod muškaraca nije dobiven učinak zajedničkog predbračnog života tj. manja stabilnost braka onih koji su živjeli zajedno prije braka u odnosu na one koji nisu, dok kod žena o tom učinku možemo govoriti uz rizik od 6.7%.

Brojna su istraživanja pokazala da je predbračna kohabitacija povezana s bračnom neslogom, sukobom i nestabilnošću (Booth i Johnson, 1988; DeMaris i MacDonald, 1993; DeMaris i Rao, 1992; Dush i sur., 2003; Thomson i Colella, 1992). U literaturi se najčešće navode dva objašnjenja učinka predbračnog života. Prema prvom tzv. „selekcijskom“ objašnjenju, osobe koje kohabitiraju razlikuju se po određenim karakteristikama od onih koje prije stupanja u brak nisu kohabitalale. Tako su oni koji kohabitiraju manje tradicionalni u svojim obiteljskim stavovima (Axinn i

Thornton 1992, prema Brown i sur., 2005; Clarkberg, Stolzenberg i Waite 1995), manje predani instituciji braka, smatraju razvod prihvatljivijim te imaju slabije vještine za održavanje veze (Booth i Johnson 1988; Dush i sur., 2003; Thomson i Colella 1992). Prema drugom, tzv. „uzročnom“ objašnjenju učinka predbračnog života, iskustvo predbračne kohabitacije samo po sebi biva uzrokom koji se ne može pripisati drugim prethodno postojećim značajkama koje bi se mogle povezati sa smanjenom stabilnošću i vjerojatnošću razvoda (Brown i sur., 2005). Prema ovom objašnjenju iskustvo kohabitacije mijenja partnere i njihovo gledanje na brak tako da dopušta pojedincima da nauče više o intimnom zajedničkom životu izvan braka, pruža informacije o alternativama braku, te djeluje tako da narušava vjerovanje u trajnost braka. Iako je manje istraženo u odnosu na objašnjenje temeljeno na selekciji i ovo je objašnjenje o uzročnom učinku također dobilo empirijsku podršku (Axinn i Barber, 1997; Teachman 2003).

O učinku zajedničkog predbračnog života na žene govori istraživanje iz Švedske (prema Bennett, Blanck, Bloom, 1988) koje pokazuje da žene koje su kohabitalale prije braka imaju gotovo 80% veće stope razvoda u odnosu na žene koje nisu kohabitalale prije braka. Također je dobiveno da žene koje su kohabitalale više od 3 godine prije braka imaju 50% veće stope rastave od onih koje su kohabitalale kraće.

Mogući razlog zašto je učinak zajedničkog predbračnog života u ovom radu dobiven na ženama, a ne i na muškarcima su dvostruki standardi društva prema ženama i muškarcima. Tako je moguće da predbračna kohabitacija u pogledu stabilnosti u tradicionalnijim sredinama ima veći učinak na žene nego na muškarce.

Ograničenja provedenog istraživanja i smjernice za buduća istraživanja

Prednost provedenog istraživanja je u tome što su njime obuhvaćena oba člana para te činjenica da predstavlja jedno od rijetkih istraživanja ove tematike u Hrvatskoj. Pri interpretaciji rezultata važna je svjesnost o ograničenjima istraživanja kako bi se doneseni zaključci mogli promatrati u prikladnom kontekstu. Ovo istraživanje prije svega je ograničeno uzorkom na kojem je istraživanje provedeno. Radi se o prigodnom uzorku na kojem je opravdano govoriti o samoselekciji sudionika kao i selekciji sudionika od strane samih anketara. Naime, anketari (studenti) su prilikom prikupljanja podataka pristupali svojim prijateljima, rodbini i poznanicima koji su odgovarali

kriterijima odabira uzorka te ih zamolili za sudjelovanje u istraživanju. Vjerojatno je često bio slučaj, da su parovi koji imaju ozbiljnijih problema u vezi, tj. da im kvaliteta, zadovoljstvo i stabilnost veze nisu visoki, odbili ispunjavanje upitnika. O tome govore dobivene negativno asimetrične distribucije zavisnih varijabli koje ujedno mogu upućivati i na socijalno poželjne odgovore usprkos osiguranoj anonimnosti sudionika kao i na učinak ugađanja istraživačima. Također se moglo dogoditi da sami anketari parove za koje su pretpostavljali da imaju problema u vezi nisu ni pitali za sudjelovanje u istraživanju. Rezultat toga je uzorak koji obuhvaća populaciju relativno uspješnijih parova dok oni manje uspješni nisu reprezentirani odnosno nisu prikladno reprezentirani u uzorku. Zato se dobiveni nalazi mogu generalizirati jedino na uglavnom uspješne parove.

Nadalje, u uzorku su pretežno zahvaćeni kohabitanti sa trajanjem veze od nekoliko godina, dok kod bračnih skupina dominiraju dugogodišnji parovi. Ovakav uzorak kohabitanata može biti rezultat što su istraživanje provodili studenti koji većinom poznaju mlađe kohabitanate. Nadalje, takav uzorak može biti i rezultat toga što je još uvijek socijalno prihvatljivije živjeti zajedno „kao pripremu na brak“ nego kao „alternativu braku“, pa su oni koji gledaju na zajednički život kao pripremu za brak bili spremniji sudjelovati u istraživanju. Također, budući je poznato da trajanjem veze kohabitanata raste i nestabilnost njihove veze, moguće je da su se oni koji su dulje u vezi već razišli pa ih nismo zahvatili u istraživanju.

U ovoj analizi nije kontrolirano mnoštvo varijabli koje su mogle djelovati na dobivene rezultate. To su varijable poput trajanje zajedničkog života do trenutka ispitivanja, trajanje zajedničkog života do sklapanja braka, prisutnost/odsutnost djece u vezi, ne/zaposlenost partnera i slično. Ovakve bi varijable buduća istraživanja trebala uzeti u obzir. Također, u cilju daljnjih i čvršćih dokaza o fenomenima u području braka i kohabitacije, buduća istraživanja bi se trebala temeljiti na reprezentativnom uzorku te bi mogla koristiti i druge operacionalizacije ovdje zahvaćenih varijabli kao i neke dodatne varijable. Na primjer, bilo bi zanimljivo ispitati namjeru kohabitanata za stupanje u brak sa sadašnjim partnerom/partnericom te tako identificirati parove koji kohabitaciju shvaćaju kao „pripremu na brak“ i one koji na kohabitaciju gledaju kao na „alternativu braku“, a potom i utvrditi eventualne razlike među njima obzirom na kvalitetu, zadovoljstvo i stabilnost veze.

Zbog spomenutih ograničenja, provedeno istraživanje je manje unutarnje valjanosti. Usprkos tome, pomnim promišljanjem mogućih odnosa među ispitivanim varijablama, može pružiti vrijedne uvide u ispitivano područje.

Zaključak

Provedenom statističkom analizom utvrđene su spolne razlike u doživljaju veze. Muškarci su u vezi u odnosu na žene značajno zadovoljniji ($p = .001$), a dobivena je i razlika koja je granične značajnosti ($p = .067$) u smjeru da muškarci vezu također procjenjuju i kvalitetnijom. U doživljaju stabilnosti nisu dobivene spolne razlike ($p = .26$).

Obzirom na vrstu životne zajednice u kojoj se parovi nalaze pokazalo se da je doživljaj kvalitete veze i zadovoljstva vezom kod muškaraca jednak u sve tri skupine ($p = .182$ i $p = .225$).

Razlike u doživljaju kvalitete veze kod žena obzirom na vrstu životne zajednice su granične značajnosti ($p = .056$), i to u smjeru da žene koje kohabitiraju sa svojim partnerima procjenjuju kvalitetu veze većom u odnosu na one žene koje su u braku, a prije braka nisu živjele sa svojim sadašnjim muževima ($p = .016$). Također, dobivena je razlika koja je granično značajna u smjeru da žene koje kohabitiraju sa svojim partnerima procjenjuju kvalitetu veze većom u odnosu na žene koje su u braku, a prije braka jesu živjele sa svojim sadašnjim muževima ($p = .063$). Među ženama u braku koje su prije braka živjele sa svojim sadašnjim muževima i onima koje nisu, nisu dobivene značajne razlike u doživljaju kvalitete veze ($p = .70$).

Razlika u zadovoljstvu vezom kod žena u različitim vrstama zajednica pokazala se neznajnom ($\chi^2 = 4.64$, $p = .098$). Pritom je dobiveni trend razlika između pojedinih skupina jednak onom koji je dobiven u doživljaju kvaliteti veze kod žena.

Obzirom na *stabilnost veze* pokazalo se da i muškarci i žene u braku procjenjuju svoju vezu značajno stabilnijom od onih muškaraca i žena koji žive zajedno bez sklopljenog braka. Kod muškaraca nije dobiven učinak zajedničkog predbračnog života tj. manja stabilnost braka onih koji su živjeli zajedno prije braka u odnosu na one koji nisu ($p = .81$), dok je kod žena ovakva razlika u stabilnosti tek granično značajna ($p = .067$).

Literatura

- Akrap A., Gelo J., Čipin I. (2005). *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske, (bilanca 20. stoljeća)*. Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Aronson, E., Wilson, T.D., Akert, R.M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb. Mate
- Axinn, W. G., Barber, J. S. (1997). Living arrangements and family formation attitudes in early adulthood. *Journal of Marriage and the Family*, Vol 59(3), 595-611.
- Baloban i sur. (2005). *U potrazi za identitetom, Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*. Zagreb. Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Bennet, N. G., Blanc, A.K., Bloom, D. E. (1988). Commitment and the modern union: Assessing the link between premarital cohabitation and subsequent marital stability. *American Sociological Review*, 53(1), 127 – 138.
- Booth, A., Johnson, D., Edwards, J.N. (1983). Measuring Marital Instability, *Journal of Marriage and the Family*, 45, 387 – 393.
- Booth, A., Johnson, D., (1988). Premarital Cohabitation and Marital Success. *Journal of Family Issues*, Vol. 9, No. 2, 255-272
- Brown, S. L., Sanchez L.A., Nock S. L.(2006). Links between premarital cohabitation and subsequent marital quality, stability, and divorce: A comparison of covenant versus standard marriages. *Social Science Research*, Vol 35(2), 454 - 470.
- Brown, S. (2003). Relationship quality in Cohabiting Unions: Key Findings and Future Directions, *Recommendation Memos from Experts in the Field*, Child Trends
- Brown, S., Booth, A. (1996). Cohabitation versus Marriage: A Comparison of Relationship Quality. *Journal of Marriage and Family*, 58, 668-678.
- Clarkberg, M., Stolzenberg, R. M., Waite, L. J. (1995) Attitudes, values, and entrance into cohabitational versus marital unions. *Social Forces*, Vol 74(2), 609-632.
- Cohan, C., Kleinbaum, S. (2002). Toward greater understanding of the cohabitation effect: Premarital cohabitation and marital communication. *Journal of Marriage and the Family*, 64, 180 – 192
- Dush, C.M., Cohan C. L., Amato P.R. (2003). The Relationship Between Cohabitation and Marital Quality and Stability: Change Across Cohorts? *Journal of Marriage and Family*, Vol 65 (3), 539-549

- DeMaris, A., MacDonald, W. (1993). Premarital cohabitation and marital instability: A test of the unconventionality hypothesis. *Journal of Marriage and the Family*, Vol 55(2), 399-407.
- DeMaris, A., Rao, V. (1992). Premarital cohabitation and subsequent marital stability in the United States: A reassessment. *Journal of Marriage and the Family*, 54, 178-190
- Fowers, B. J. (1991). His and her marriage: A multivariate study of gender and marital satisfaction. *Sex Roles*, Vol 24(3-4), 209-221.
- Hawkins, J. L. (1968). Associations between companionship, hostility, and marital satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, 30(4), 647-650.
- Kiernan, K. (2004) Redrawing the boundaries of marriage. *Journal of Marriage and Family*, Vol 66(4), 980-987
- King, V., Scott, M.E. (2005). A Comparison of Cohabiting Relationships Among Older and Younger Adults. *Journal of Marriage and the Family* Vol 67(2), 271-285
- Kitamura, T.; Aoki, M.; Fujino, M., Ura C., Watanabe M., Watanabe K., Fujihara S. (1998) Sex differences in marital and social adjustment. *Journal of Social Psychology*, Vol 138(1), 26-32.
- Kućanstva prema broju članova i obiteljskom sastavu (2004), *Statističko izvješće 1199*, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb
- Norton, R. (1983). Measuring marital quality: A critical look at the dependent variable. *Journal of Marriage and the Family*, 45, 141 – 151
- Obradović J., Čudina-Obradović M. (2006). *Psihologija braka i obitelji*, Golden maketing – Tehnička knjiga, Zagreb
- Rhoades, G.K., Stanley, S. M., Markman H.J. (2006). Pre-engagement Cohabitation and Gender Asymmetry in Marital Commitment, *Journal of Family Psychology*, Vol 20 (4), 553 – 560
- Schoen, R. (1992) First unions and the stability of first marriages. *Journal of Marriage and the Family*, Vol 54(2), 281-284.
- Seltzer, J. (2004). Cohabitation in Unuted States and Britain: Demography, kinship, and the future. *Journal of Marriage and Family*, 66, 921-928.
- Shek, D. T. L. (1996). Hong Kong parents' attitudes about marital quality and children. *Journal of Genetic Psychology*, Vol 157(2), 125-135.
- Stanley, S.M., Markman, H.J., Whitton, S. W. (2002). Communication, conflict and commitment: Insights on the foundations of relationship success from a national survey. *Family process*, 41, 659 - 675

- Tadinac M., Kamenov Ž., Jelić M. i Hromatko I. (2007); „Što ljubavnu vezu čini uspješnom?“, *Izvyještaj s XV. Ljetne psihologijske škole studenata i nastavnika Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb, FF press
- Tadinac M., Hromatko I. (2004). Evolucijska psihologija i spolne razlike. *Evolucija društvenosti*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Teachman, J. (2003). Premarital sex, premarital cohabitation and the risk of subsequent marital dissolution among women. *Journal of Marriage and Family*, Vol 65 (2), 444-455
- Thomson, E., Colella, U. (1992). Cohabitation and marital stability: Quality or commitment? *Journal of Marriage and the Family*, 54, 259-267
- Vannoy, D., Cubbins, L. A. (2001). Relative socioeconomic status of spouses, gender attitudes, and attributes, and marital quality experienced by couples in metropolitan Moscow. *Journal of Comparative Family Studies*, Vol 32(2), 195-217.
- Zakon o izmjenama i dopunama Obiteljskog zakona (2004), *Narodne novine*, 17/04